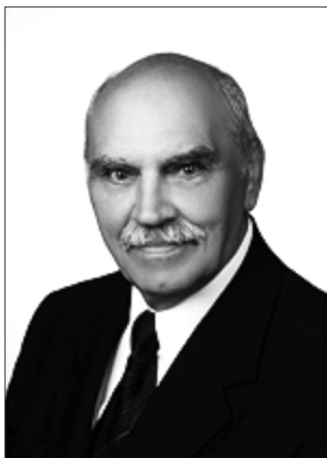

MIROSŁAW J. LESZKA
(Łódź)

PROFESOR WALDEMAR CERAN (7 IX 1936 – 20 VI 2009)

20 czerwca 2009 roku zmarł niespodziewanie, w pełni sił twórczych profesor Waldemar Ceran, wybitny znawca późnego antyku i dziejów Bizancjum, były wieloletni kierownik Zakładu, a później Katedry Historii Bizancjum Uniwersytetu Łódzkiego, a także były przewodniczący Komisji Bizantynologicznej przy Komitecie Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk, człowiek powszechnie szanowany i darzony sympatią.

Cała droga naukowa Profesora związana była z Uniwersytetem Łódzkim¹. W nim rozpoczął w 1955 studia historyczne, podczas których dał się poznać jako wybitny student, aktywnie działający w studenckim ruchu naukowym. W 1958 roku współuczestniczył w odnowieniu działalności Studenckiego Koła Historyków, którego też został pierwszym przewodniczącym. Już wtedy jego zainteresowania naukowe związane zostały z dziejami cesarstwa bizantyńskiego. Pod kierunkiem Haliny Evert Kappesowej, uczennicy Kazimierza Zakrzewskiego, przygotował w 1960 roku pracę magisterską *Stosunki polsko-bizantyjskie w latach 1393–1420*. W tym samym roku został zatrudniony na stanowisku asystenta w Katedrze Historii Powszechnej Starożytnej i Średniowiecznej. W siedem lat później na podstawie rozprawy *Kupcy i rzemieślnicy w Antiochii i ich ranga społeczna (2 połowa IV wieku)*², której promotorem była również Halina Evert Kappesowa, uzyskał stopień doktora, co stało się podstawą do mianowania go na stanowisko adiunkta. 20 grudnia 1979 roku Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego nadała Waldemarowi Ceranowi stopień doktora habilitowanego; podstawą habilitacji była książka *Kościół wobec antychrześcijańskiej polityki cesarza Juliana Apostaty*³. W 1980 roku awansował na stanowisko docenta,

¹ Szerzej na temat biografii Profesora zob. P. Krupczyński, *Profesor Waldemar Ceran*, [w:] *Byzantina Europaea. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Waldemarowi Ceranowi*, oprac. M. Kokoszko, M. J. Leszka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 17–24.

² Por. niżej, przyp. 5.

³ Zob. niżej, przyp. 7.

a w 1990 na stanowisko profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Łódzkiego. 18 października 2002 roku z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego otrzymał tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych.

Od 1980 roku Waldemar Ceran pełnił funkcję kierownika Zakładu Historii Powszechnej Starożytnej i Średniowiecznej Uniwersytetu Łódzkiego. W roku 1992 jednostka ta została przemianowana na Zakład Historii Bizancjum, a w 2003 na Katedrę Historii Bizancjum. Użycie terminu „historia Bizancjum” jasno definiowało profil badawczy kierowanej przez Profesora struktury. Trzeba podkreślić, że zbudowanie najsilniejszego w Polsce i liczącego się na arenie międzynarodowej ośrodka badań nad dziejami Bizancjum stanowi jedno z największych osiągnięć Waldemara Cerana. Obecnie Katedrę tworzy czworo profesorów, czworo doktorów, jeden asystent oraz grono doktorantów. Funkcję kierownika Katedry Profesor pełnił do czasu odejścia na emeryturę (28 lutego 2007 roku). Wielką zasługą Profesora było zainicjowanie serii wydawniczej *Byzantina Lodziensia*, której pierwszy tom ukazał się w 1997 roku, a ostatni dotychczas – dwunasty: praca Pawła Filipczaka, *Bunty i niepokoje w miastach wczesnego Bizancjum (IV wiek n.e.)* – w 2009 roku. Następne są przygotowywane. Seria ta znalazła uznanie nie tylko wśród polskich uczonych, ale również wśród międzynarodowej społeczności bizantynologów.

Autorytet Profesora, jego zdolności administracyjne i mediacyjne powodowały, że powierzano mu istotne funkcje zarówno w ramach Instytutu Historii i Wydziału Filozoficzno-Historycznego, jak i całego Uniwersytetu. I tak w latach 2002–2005 piastował stanowisko dyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego; w latach 1981–1984 urząd prodziekana do spraw socjalno-bytowych, zaś w latach 1987–1990 prodziekana do spraw nauczania Wydziału Filozoficzno-Historycznego; w latach 1996–2002 był członkiem Senatu Uniwersytetu Łódzkiego. Obowiązki wynikające z pełnionych stanowisk czy funkcji wykonywał zawsze w sposób niezwykle odpowiedzialny i rzetelny, zyskując sobie uznanie w środowisku.

Waldemar Ceran odgrywał bardzo istotną rolę wśród polskich badaczy zajmujących się dziejami imperium bizantyńskiego. W latach 1983–1995 był wiceprzewodniczącym Komisji Bizantynologicznej przy Komitecie Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk, a w latach 1996–2006 jej przewodniczącym, w 2007 roku został jednogłośnie wybrany na honorowego przewodniczącego Komisji. W czasie piastowania przez Profesora wspomnianych funkcji uwidocznił się znaczny wzrost liczby członków Komisji oraz, co wydaje się nader istotne, nastąpiła integracja środowiska polskich bizantynistów, co z pewnością w znacznej mierze było jego zasługą.

Profesor był uczonym znanym i szanowanym wśród zagranicznych bizantynologów. Przez wiele lat współpracował z czasopismem *Byzantinoslavica*, piszący noty bibliograficzne, w których przedstawiał prace polskich bizantynologów. Uczestniczył w kongresach bizantynologicznych, które organizowane są co pięć lat przez Association Internationale des Études Byzantines, jak również w międzynarodowych sympozjach i konferencjach. Odbił szereg zagranicznych staży naukowych (Paryż, Moskwa, Saloniki, Ateny). Utrzymywał bliskie kontakty z tej miary bizantynologami, co Ihor Ševčenko, Vladimir Vavřínek, Gennadij Litawrin, Siergiej Karpow, Wasil Gjuzelew, Michel Kaplan czy Gilbert Dagron.

Waldemar Ceran był autorem ponad stu publikacji⁴. Najważniejsze z nich to oczywiście książki. Wyznaczają one główne nurty jego twórczości naukowej. Pierwsza z nich, zatytułowana *Rzemieślnicy i kupcy w Antiochii i ich ranga społeczna (II połowa IV wieku)*⁵, powstała na bazie pracy doktorskiej. Wykorzystując twórczość autorów związanych z Antiochią, przede wszystkim Libaniasza i Jana Chryzostoma, Profesor przedstawił społeczność rzemieślników i kupców w tym wielkim wczesnobizantyńskim mieście. Ukazał gałęzie rozwijającego się tam rzemiosła, a także funkcjonowanie tamtejszego handlu, wskazując na miejsce, jakie zajmowali rzemieślnicy i kupcy w strukturze antiocheńskiej populacji. Do antiocheńskiej tematyki Profesor powracał również w późniejszych swoich pracach przyczynkarskich⁶.

Druga książka, która wyszła spod pióra Waldemara Cerana, zatytułowana była *Kościół wobec antychrześcijańskiej polityki cesarza Juliana Apostaty*⁷. Stosując wnikliwą analizę źródeł i podchodząc krytycznie do istniejącej literatury naukowej, Profesor ukazał w niej politykę religijną cesarza Juliana Apostaty i reakcję Kościoła na nią. Ta druga kwestia stanowiła punkt ciężkości dzieła, które z uznaniem zostało przyjęte przez krytykę naukową i, jak wspomniałem powyżej, stało się podstawą do nadania Waldemarowi Ceranowi stopnia doktora habilitowanego. Także i do tej problematyki będzie Profesor powracał w późniejszych publikacjach⁸.

*Historię i bibliografię rozumowaną bizantynologii polskiej (1800–1998)*⁹, kolejną książkę Profesora, trzeba z pewnością uznać za dzieło życia. Zebrał w niej informacje o wszystkich publikacjach bizantynologicznych napisanych przez polskich uczonych, a wydanych między 1800 a 1998 rokiem. Znalazł ich Profesor 4465. Książka jest niewątpliwie jedynym dziełem tego rodzaju w bizantynistyce światowej, owocem wieloletniej, benedyktyńskiej pracy autora. Poprzedził ją szereg artykułów przedstawiających dokonania polskich bizantynistów, ponad dziewięćset notek w czasopiśmie *Byzantinoslavica* i kilkadziesiąt recenzji. *Historia i bibliografia rozumowana bizantynologii polskiej* Waldemara Cerana stała się już pozycją klasyczną polskiej bizantynistyki, bez sięgnięcia do której trudno sobie wyobrazić badania zarówno początkującego, jak i doświadczonego uczonego.

⁴ Wykaz prac Profesora powstałych do 2006 r. znaleźć może Czytelnik w cytowanym w przyp. 1 tomie *Byzantina Europaea*, s. 25–37, oraz na stronie internetowej www.bizancjum.uni.lodz.pl (tam również publikacje po 2006 r.).

⁵ *Rzemieślnicy i kupcy w Antiochii i ich ranga społeczna (II połowa IV wieku)*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1969 (Komitet Nauk o Kulturze Antycznej, Archiwum Filologiczne 19).

⁶ Np. „*Emporoi*” w wczesnobizantyńskiej Antiochii, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica* 23, 1986, s. 17–28; „*Basileia*” i „*patris*” w ujęciu Antiocheńczyków okresu wczesnobizantyńskiego, [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. I, cz. 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Gdańsk – Toruń 1995, s. 107–116.

⁷ *Kościół wobec antychrześcijańskiej polityki cesarza Juliana Apostaty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1980 (*Acta Universitatis Lodzianis*, seria I, nr 63).

⁸ Np. *Cesarz w politycznej teologii Euzebiusza z Cezarei i nauczaniu Jana Chryzostoma*, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica* 44, 1992, s. 13–27.

⁹ *Historia i bibliografia rozumowana bizantynologii polskiej (1800–1998)*, t. I–II, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001 (*Byzantina Lodzianis* 6).

Profesor do końca życia nie porzucił swej historiograficznej pasji. Świadczą o tym artykuły poświęcone najnowszym pracom polskich bizantynologów¹⁰. W rozmowach ze swoimi współpracownikami wyrażał zamiar napisania trzeciego tomu *Historii i bibliografii rozumowanej bizantynologii polskiej*, przedstawiającego polską bizantynologię po 1998 roku.

Nie tylko wymienione powyżej, ale i wszystkie pozostałe prace Waldemara Cera-
na cechowała rzetelność i naukowa akrybia. Choć przede wszystkim interesował się wczesnym Bizancjum, to jego hasła w *Encyklopedii kultury bizantyńskiej*¹¹ i *Wielkiej Encyklopedii PWN*¹², jak również recenzje prac dotyczących późniejszych dziejów imperium bizantyńskiego czy wreszcie jego wykłady wskazują, że był jednym z nielicznych w skali światowej uczonych, którego można nazwać znawcą całej bizantyńskiej historii.

Profesor był znakomitym popularyzatorem wiedzy o starożytności i Bizancjum. Spod jego pióra wyszła popularnonaukowa książka poświęcona Teodozjuszowi I¹³. Wielokrotnie też uczestniczył w programach Łódzkiego Ośrodka TVP¹⁴, ukazujących różne aspekty antycznej cywilizacji. Nigdy nie odmawiał wygłoszenia wykładu dla szerszej publiczności. Był znakomitym mówcą, potrafiącym zainteresować swoich słuchaczy, nawet tych, którzy z historią mieli niewiele wspólnego. Pamiętam, jak wielki aplauz wzbudził wśród słuchaczy referatem poświęconym przykładom z życia codziennego Antiocheńczyków, które odnalazł w homiliach Jana Chryzostoma¹⁵. Temat z pozoru może niezbyt porywający, ale Profesor, niczym autor analizowanych przez niego kazań, oczarował słuchaczy barwnością swoich wywodów i pięknem języka.

Profesor był wytrawnym i subtelnym tłumaczem, czego wyrazem niech będą przełożone ponad czterdzieści lat temu fragmenty pracy Georgije Ostrogorskiego *Dzieje Bizancjum*¹⁶ czy przekład książki Michela Balarda *Les Latins en Orient*

¹⁰ *Główne osiągnięcia polskich badań nad historią sztuki bizantyńskiej (do roku 1998)*, [w:] *Sztuka średniowiecznego Wschodu i Zachodu. Osiągnięcia i perspektywy poznawcze u progu XXI wieku*, oprac. M. Smorąg-Różycka, Universitas, Kraków 2002, s. 9–42; *Omówienie stanu badań bizantynologicznych w Polsce oraz perspektywy rozwoju kadry naukowej (1999–2002)*, Meander 58, 2003, s. 171–182; *Bizantynistyka na Uniwersytecie Łódzkim w latach 1999–2003*, Przegląd Historyczny 95, 2004, s. 109–118; *Początki i etapy rozwoju bizantynologii polskiej*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Historii, Poznań 2005 (Labarum 1); *50 lat bizantynologii w Uniwersytecie Łódzkim*, Przegląd Nauk Historycznych 6, 2007, s. 7–46.

¹¹ Profesor był autorem ponad 270 haseł w *Encyklopedii kultury bizantyńskiej*, oprac. O. Jurewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2002.

¹² Profesor był autorem kilkudziesięciu podpisanych i niepodpisanych haseł w tej encyklopedii.

¹³ *Teodozjusz I Wielki*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003.

¹⁴ W ostatnim czasie Profesor gościł w cyklicznym programie Doroty Ceran *Ale to już było*.

¹⁵ Referat pt. *Przykłady z życia wzięte w nauczaniu św. Jana Chryzostoma* został wygłoszony w dniu 18 kwietnia 2007 r. w Uniwersytecie Opolskim w ramach sympozjum naukowego *Czasy Jana Chryzostoma i jego pasterska pedagogia*. Referat został opublikowany w pracy *Czasy Jana Chryzostoma i jego pasterska pedagogia*, oprac. N. Widok, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, s. 155–166.

¹⁶ G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, przekład pod red. H. Evert-Kappesowej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967, s. 47–93, 369–445.

(X^e–XVe siècle)¹⁷, który ukazał się właśnie nakładem Wydawnictwa WAM. Pracy nad tym tłumaczeniem poświęcił Profesor kilka ostatnich, jak się okazało, miesięcy życia. Niejednokrotnie dzielił się ze współpracownikami wrażeniami ze swoich zmagania z Balardem. Wskazywał na problemy, z którymi przyszło mu się borykać przy tłumaczeniu, i omawiał te partie książki, z którymi się nie zgadzał, dając przy tej okazji własną interpretację przedstawianych przez francuskiego autora kwestii.

Profesor był znakomitym dydaktykiem, potrafiącym przekazywać wiedzę, ale i inspirować do własnych poszukiwań. W czasie egzaminów był surowy i wymagający, lecz zawsze sprawiedliwy. Dobra ocena uzyskana od Profesora napawała dumą i stanowiła zapowiedź sukcesów w dalszym toku studiów.

Niewątpliwie nauka zajmowała kluczowe miejsce w życiu Profesora, ale nie oznacza to, że nie zajmowały go inne sprawy, spośród których na pewno na pierwszym miejscu znajdowała się rodzina. Był melomanem, żywo interesował się sportem, majsterkował, zajmował się ogrodem, robił znakomite nalewki. Smak jego nalewki z kwiatów czarnego bzu pozostanie mi na zawsze w pamięci.

Waldemar Ceran był wybitnym uczonym, prawdziwym Mistrzem dla swoich uczniów, wzorem do naśladowania, a przy tym człowiekiem życzliwym wobec innych, powszechnie lubianym i szanowanym, kochającym życie, pełnym optymizmu i obdarzonym wspaniałym poczuciem humoru.

Fotografia pochodzi ze strony internetowej www.bizancjum.uni.lodz.pl.

ARGUMENTUM

Valdemarus Ceran, nuper mortuus professor Universitatis Lodziensis, fuit rerum gestarum scrutator doctissimus. Eius praecipua opera ad historiam tardae antiquitatis et imperii Byzantini attinent.

¹⁷ M. Balard, *Les Latins en Orient (X^e–XVe siècle)*, Presses Universitaires de France, Paris 2006 (*Łaciński Wschód XI–XV wiek*, przeł. W. Ceran, WAM, Kraków 2010).